

DÜŞÜNENLERİN DÜŞÜNCELERİ

6 Bugünkü İsrail tarih ekolü Osmanlı tarihine, müesseselerine, bu imparatorluğun oynadığı yapıçı ve birleştirici role etilerek, bu suretle kendi tarihlerini aydınlığa kavuşturacağına inanmaktadır. Aslında gerek Kudüs, gerekse Filistin millî tarihimizin bir kısım değerli eserlerini barındırmaktadır... Bunları gördükten sonra Ingilizlerin Yafa'yı ele geçirerek Filistin'de Osmanlı hâkimiyetine son verdiği bildiren bir hâitura taşı (17 Aralık 1917) görmek bana biraz üzüm verdi.

Osmanlılar ve Filistin

KUDÜS'te temmuz başlarında «Osmanlı devrinde Filistin tarihi ve burada Yahudi yerleşmeleri hakkında milletlerarası seminer» niteliğinde bir toplantı yapıldı. Bunu Kudüs İbrani Üniversitesi ile Ben-Zvi Bilimsel Kurumu ve Kudüs'teki Van-Leer vakfı ortaklaşa düzenledi. Amerika, Almanya, İtalya'dan birçok tarihçi ile Türkiye'den ben katıldım. Diğerleri Tel-Aviv, Hayfa ve Kudüs Üniversitelerindeki ilgili tarihçiler idi. Dört günlük seminerden sonra da «XIX. yüzyılda Filistin'in geleneksel topolumu üzerinde bilimsel batı kültürünün etkisi» adlı bir symposium düzenlenmişti. Semineri, Osmanlı Tarihi üzerinde bir otorite olarak tanınan İngiliz tarihçisi Prof. B. Lewis «Osmanlı İmparatorluğunda Yahudiler» konulu tebliği ile açtı.

Osmanlı idaresi altında Filistin halkı konusunda yapılan tebliğler içinde en önemlileri; «Mufassal bir tahrir defterine göre XVI. yüzyılda Filistin'de yerleşme hareketleri üzerinde coğrafi araştırmalar», «XVI. ve XVII. yüzyılda Filistin'de Bedeviler», «Batı kaynaklarına göre XIX. yüzyılda Filistin'deki büyük şehirlerin nüfusu» idi.

TÜRK KAYNAKLARI

Gayırlıslı Filistin halkı konusunda ise hepsi de çok ilginç ve önemlialtı tebliğ vardı: Osmanlı idaresinde Filistin'deki gayırlıslıların hukuki durumu, Filistin'e Dürzilerin yerleşmesi tarihi, kutsal makamlar problemi, Kudüs'teki Ermeni Piskoposunun «Sultan Abdülhamid ve Kudüs Ermeni Patriği», Kudüs'teki Rum Patriğinin «Osmanlılar devrinde kutsal makamlar üzerindeki karşılıklı iddiaların genel görünüşü ve özellikle gerekçilik görüşü», «1868-1918 arasında Almanya'dan Filistin'e gelen muhacirler ile yerli Arap ve Yahudi halk arasındaki münasebetler» tebliğleri ele alınan ve kısmen bugün de tartışması yapılan önemli problemler idi.

Bütün bu konularda İsrail tarihçilerinin Türk kaynaklarına geniş ölçüde başvurdukları, arşivlerimizdeki orijinal belgelerden yer yer faydalandıkları görülmüyordu. İncelemelerine bu kaynakların ve belgelerin ışık tuttuğu muhakkaktır. Bizde öyle bir intiba uyandı ki, bugünkü İsrail tarih ekolü Osmanlı tarihine, müesseselerine, bu imparatorluğun oynadığı yapıçı ve birleştirici role büyük bir önem vermektedir, bunlara dayanmak ihtiyacını duyuyor, bu suretle kendi tarihlerini aydınlaştırmaktadır. Şurası da bir gerçekdir ki, bugünkü İsrail'de kökünü dinden alan güçlü bir milliyet akımı vardır. Etraflarını çeviren ve çok defa şoven bir nitelik gösteren Arap milliyetçiliğine karşı bunu, varlıklarının, geleceklerinin bir teminat gibi saymak da mümkün değildir. Zira Arap tarihçilerinin özellikle Suriye, Mısır ve Lübnanlı bazı tarihçilerin Türk devri hakkındaki menfi görüşleri ve dört asırlık karanlık Osmanlı hâkimiyeti şeklindeki düşüncelerine, bazan tarihi gerçekleri inkâr edecek kadar ters tutumlarına raslamak üzüldür. Buna karşılık, İsrail tarihçileri en kuvvetli hüccet ve belge, en güvenilir kaynak olarak Türk kaynaklarını göstermeye tereddüt etmemektedirler. Bunların vazgeçilmez değerini iyice bilmektedirler.

Bir örnek olarak bu symposiumda ekonomik sorunlara dengen çok önemli bir etüdü takdimle karşılanan Prof. G. Baer, Evliya Çelebi'den başlayarak Ahmet Refik'in eserlerini, O.N. Ergin'in Mecelle-i Umur-i Belediyesini ve diğer kaynakları ön planda tutmuş ve sentezini bunlara dayanarak yapmıştır. Gerek seminer tebliğlerinde, gerek symposium'da Selim III. ve Mahmut II devri reformları, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Filistin'de giriştiği İslâihat hareketleri, tanzimat hareketi sık sık bahis konusu ediliyordu. A. Levy idare ve hukuk bakımından Batı etkileri konusunda Türk kaynaklarını gösteriyor, Shamir milliyetçilik ve kültür etkilerinde gene bunlara temas ediyor, bazı Türkçe cümleleri delilleri olarak kullanıyor.

OSMANLI'DA GÖREV

ALAN YAHUDİLER

Benim tebliğim, XVI. yüzyılda Osmanlı idaresinde görev alan Yahudilere ait bir kısım belgelelerin açıklanması idi ve bunlardan biri de Naxos adası dükâğına Selim II tarafından getirilen J. Nassi'nin aynı zamanda saray müteferrikası sayıldığı isbatıyordu. Gerek bu konuda gerek genç İsrail tarihçisi Farhi'nin «Genç Türk İhtilâlinde sona Osmanlı hâkimiyetinin Filistin'e Yahudi muhacereti ile Babil tutumu hakkında belgeler konusundaki tebliği üzerinde geniş görüş teatisinde bulunuldu.

YAZAN: **Prof. M. Tayyib GÖKBİLGİN**
[İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi]

Porath'ın, Filistin İçin Arap siyasetinin menşei ve Osmanlı hâkimiyetinin son devrinde bunun liderliği meselesi konusu, İngiliz Prof. Kedouri'nin 1908-1909 devrimlerinin Arap eyaletlerindeki tesiri adlı tebliği ve özellikle büyük devletlerin Filistin hakkındaki siyasetleri ile ilgili tebliğlerde çok önemli idiler. XIX. yüzyılda İngiliz, Rus, Alman siyasetleri ayrı ayrı bahis konusu edildi ve tartışıldı. İtalyan Prof. Minerbi 1909-1919 senelerinde İtalya'nın Filistin'e ekonomik bakımından nüfuzu sorununu açıkladı, böylece seminer ve symposium verimli bir şekilde sonuçlandı, bunu tertipleşenlerin elde etmemi dündündükleri amacı herhalde büyük ölçüde sağladı.

TÜRK ESERLERİ

Bu çalışmalarдан sonra gerek Kudüs'te gerek İsrail'in birçok yerlerine yapılan ziyaret ve geziyerde millî tarihimizin bir kısım değerli hâtıralarını görmek bizim için faydalı oldu. Bunların başında Kudüs surlarındaki Kanuni Sultan Süleyman namına olan kitabeler gelir. Surun giriş kapısı yanında ve üzerinde, yapılan tamirleri (1534-1537) tesbit ve tescil etmeye, bunlardan birisi padişahı, peygamber Hz. Süleyman'ın halefi gibi, ikinci Süleyman olarak göstermektedir. Haseki Hürrem Sultan Medrese ve tesisi kapalı çarşının bir taraflında hâlâ o adı muhafaza etmektedir. Bu tesisler bir vakitler Kudüs mutasarrıflarına iktamî vazifesi görmüştür. Misir'daki Türk Memlûk sultanları adına da bu şehirde epeyce hâtıralar mevcuttur. Baybars, Cakmak, Türkân Hatun adlarına kitabelere raslanmaktadır. Kudüs'teki ziyaretlerimiz arasında Ermeni cemaatine ait kilisenin kaptılığında XIII. yüzyılda Erzinçan'da Ermenice yazılmış minyatürler ahd-i atik ve ahd-i cedidi ihtiiva eden bir yazma gördük ki, XVII. yüzyılda buraya naklolanmıştır. Kudüs yakınlarında Bab El-Vâd adını taşıyan bir Osmanlı karakolu harabesi, yanındaki han ve gümruk binaları bakiyeleri ile, 1869'da Süveyş Kanalının açılması ve Avusturya İmparatoru François Joseph'in geçmesi münasebeti ile Kudüs ve Gazze Sancakları arasında oniki karakoldan birine ait idi. Kudüs - Tel-Aviv yolu üzerinde Mıvev İsrail adını taşıyan ve tam yüz sene önce kurulan ziraat okulu, bu münasebetle teşhir edilen sergisinde, Birinci Dünya Savaşı'nda Şam'da bulunan Cemal Paşa'nın okul müdürüne takdimlerini bildiren Fransızca mektubu görülmektedir. Nasira (Nazareth) civarında Hanı tücar adını taşıyan harabe Memlûkler devrinin, Murad III. sadrazamı Koca Sinan Paşa'nın hâtıralarını taşımaktadır. Taberîye şehrinde Mithat Paşa'nın Beyrut Valiliğinin imar eserlerinden olan bah-

çılık tesisi, hükümet dairesi henüz mevcut, İngilizler zamanında hapsane olarak kullandığını hatırlayanlar vardır.

«TÜRK SARAYI»

Safed kaleinde Türk Sarayı denilen anıt, Abdülhamit II. zamanında yaptırılmış, kulesi ve bahçeli avluya bakan odaları ile klâsik bir Türk hükümet dairesi tipini yaşıtmaktadır. Safed ile Akkâ arasındaki Deyr Hanna, XVIII. yüzyıl dârebeylelerinden Tahir Ömer'in sigâdi kalelerden birinin harabesini de muhafaza etmektedir. Akkâ ise tâamen, Osmanlı vali ve kumandanı Cezzar Ahmet Paşa'nın eserleri ve hâtıraları ile doludur. Napoleon'a karşı savunduğu kale suruları, geniş bir avlu ortasında aydınlatılmış camii, halefi Süleyman Paşa'nın şimdî restore edilerek müze haline getirilen hamamı, yabancı tüccarlar için yaptırdığı Han-ı Efrenç, çarşı Abdülhamid II.'nin 25. cülfâsi yıldönümü münasebetiyle (1901) yaptırılmış beş katlı saat kulesi, han ve hâtıralardan bir kusmîdir. Hayfa civarındaki Jeddin, XI. yüzyılda Hâchîlar tarafından Kudüs yolunu emniyetle tutmak için yapılmış, XVII. yüzyılda Maanoğlu Fâreddîn'e, XVIII. yüzyılda Tahir Ömer'e sigânak olmuş müstahkem mevkî, yanına ilâve edilmiş cami ile, ziyaretçilerin ve turistlerin çok beğendiği bir yer nitelidir. O civardaki Sheferam da Tahir Ömer'in yaptırdığı kışla harabesi ve Melkit'lere ait tesisi ile meşhurdur. Yafa'da Mahmud II. devrinde yapılmış cami, sebil, Abdülhamid'in yaptırdığı askeri depo, saat kulesi, kitabeleri ile, Türk imar hâketlerinin ölümez eserleri olarak görülmektedirler. Burada da Taberîye'de gördüğümüz gibi, taş üzerine kazılmış vakfiyelere rastladık. Yafa'da ayrıca, Kudüs'e gidecek ortodoks hacilar için geçen yüzyılda liman yakınında yapılmış misafirhaneler de temiz bir şekilde ve ziyaretçilere açık bir halde tutuluyordu.

Bütün bunları gördükten sonra İngilizlerin Yafa'yı ele geçirerek Filistin'de Osmanlı hâkimiyetine son verdiklerini bildiren bir hâitura taşı (17 Aralık 1917) görmek bana biraz üzüm verdi. Ancak, bunu da, Osmanlı İmparatorluğunun parlak devirlerinin binlerce hâmetli hâtıralarının yanında, çöküşünü belirten başka bir çeşit hâtırası olarak kabul etmek gerekiyordu.

- Uzun ömür
- Bol randıman

CELİK

AKÜLERİNDE

Fâncılık 9477 - 14890

TEŞEKKÜR

Zamanında ve isabetli teşhisiyle hayatı kurtaran pek kıymetli dâhiliye mütehassisi

Dr. SEDAT PINAR'a

beni teşekkürler bir borç bilirim.

Millîyet 14912

AYSEL KILIÇ

TEŞEKKÜR

Hayat Hastanesinde karım, anı ve tehlikeli böbrek ameliyatını bütün güçlüklerle rağmen başarı ile yaparak kendisini muhakkak bir ölümde kurtaran kıymetli

Profesör GİYAS KORKUT'a

yardımcıları, Kenan Kayabay, asistanı Akif Akaydin'a, hastaneye Başhekim, Nevin Özen'e ve Dahiliye Mütehassisi

Dr. İNCİ GÜRKAN'a

müsâfik hastaneye personeline, hastaneye bizzat gelen akraba ve dostlara minnet ve şükranlarımıza duyurabileceğim için sizin gazetemizin aracılığını rica ederim.

ALP KILIÇ